

ИСЛОМ МУКАММАЛ ДИН

﴿الإسلام دين كامل﴾

[الأزبكي – Uzbek – Ўзбекча]

Муҳаммад Амин Шинқитий

Таржимон: Шамсуддин Даргомий

Муҳаррир: Али Умар Андижоний

2010 – 1431

Islamhouse.com

﴿الإسلام دين كامل﴾

« باللغة الأوزبكية »

محمد الأمين الشنقيطي

مترجم: شمس الدين درغاي

محرر: علي عمر الأنديجاني

2010 – 1431

Islamhouse.com

۱ ۴ ۳ ۱

www.islamhouse.com

**МУҲАММАД АМИН
ШИНҚИТИЙ**

1325-1393 ҳ.с

1907-1973 м.с

Таржимон: *Шамсуддин Дарғомий*

ИСЛОМ - МУКАММАЛ ДИН

Қўлингиздаги ушбу китобча аслида Мадина шаҳри пайғамбаримиз масжидларида Морокко подшоҳи талабига биноан бўлиб ўтган маъруза матнидир

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Барча ҳамду сано Оллоҳ таолога хосдир, унга ҳамд айтамиз, тавба қиламиз ва ундан ёрдам сўраймиз. Ўз нафсимизнинг ёмонлиги, амалларимизнинг касридан, паноҳ тилаймиз. Оллоҳ кимни ҳидоятга бошласа уни адаштирувчи йўқ, агар адаштиради уни ҳидоят қилувчи йўқ. Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, у яккаю-ёлғиз, унинг шериги йўқ. Муҳаммад -саллаллоҳу алайҳи ва саллам- унинг бандаси ва росулидир.

Аммо баъд:

Қўлингиздаги ушбу китобча аслида Мадина шаҳри пайғамбаримиз масжидларида бўлиб ўтган маъруза матни бўлиб, уни Мағриб (Морокко) подшоҳи талабига биноан маъруза қилганман. Сўнг баъзи дўстларимнинг таклифлари туфайли бунини қўзғатди туширдим. Оллоҳ таолодан барча қилган амалларимизга барака беришини сўраб қоламан.

Оллоҳ таоло Моида сурасида марҳамат қиладики:

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ المائدة: 3

«Бугун сизларга динингизни комил қилдим, неъматимни бенуқсон, тўқис қилиб бердим ва сизлар учун (фақат) Исламни дин

қилиб танладим.

Ўша кун Арафа куни эди. Жума - Ҳажжатулвадоъ⁽¹⁾ куни. Ушбу ояти карима Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам-Арафот хутбасини қилиб турганларида нозил бўлди. Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- бу оят нозил бўлганидан кейин 81 кун яшадилар. Оллоҳ таоло бу оятда бизга очиқ равишда бу динни тўлиқ қилганлигини айтди. Демак Оллоҳ таоло динни мукамал қилди, ортиғига ҳаргиз муҳтож эмас. Шунинг учун Оллоҳ таоло пайғамбаримиз Муҳаммад -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- ни Рисола билан келган элчиларининг охиргиси қилди. Ояти каримада Оллоҳ таоло бизга дин сифатида фақат Ислom динигагина рози бўлганини айтди. Бу диндан ҳаргиз норози бўлмаслигини билдирди. Шу сабабли ҳам бу диндан бошқасини қабул қилмаслигини очиқдан очиқ баён қилди:

﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ ^{٨٥} آل عمران:

«Кимда-ким Ислomдан ўзга дин истаса, бас (унинг «дини» Оллоҳ ҳузурида) ҳаргиз қабул қилинмайди ва у охиратда зиён кўргувчилардандир.

(1) Ҳажжатулвадоъ видолашув ҳажи дегани бўлиб, унда Росулulloҳ саллоллоҳу алайҳи ва саллам "Балки келаси йил ҳаж қила олмасман" деб видолашганлари бундай дейилишига сабаб бўлган.

﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ آل عمران: ۱۹

«Оллоҳнинг ҳузурида (эътиборга олинадиган) дин фақат Ислом динидир.

Динни баркамол қилиб унинг барча аҳкомларини баён қилишлик икки дунё неъматларини жамлаш демақдир. Шунинг учун Оллоҳ таоло ўтган оятда

﴿وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ المائدة: ۳

«Сизларга неъматимни тўлиқ қилдим) деб марҳамат қилди.

Ушбу ояти карима - Ислом дини киши дунёю-охиратда муҳтож бўладиган нарсаларнинг барчасини қандай бўлишига қарамай баён қилиб берганига яққол далил ҳисобланади.

Бунга мисол тариқасида, бутун оламга икки дунёда энг муҳим бўлган, ҳаёт бориб-бориб унга тақаладиган ўнта буюк масалани келтираимиз. Санокли масалалар баёнида қолган барча масалаларга латиф бир ишора бор.

Биринчи масала.Тавҳид

Иккинчи масала. Ваъз насиҳат

Учинчи масала. Солиҳ амал билан ундан бошқасининг фарқи

Тўртинчи масала. Шариатдан бошқасини ҳакам қилиш

Бешинчи масала. Жамиятда ўзаро муносабат

Олтинчи масала. Иқтисод

Еттинчи масала. Сиёсат

Саккизинчи масала. Кофирларнинг мусулмонлар устидан ғолиблиги

Тўққизинчи масала. Мусулмонларнинг кофирларга ҳар томонлама бас келолмаслиги

Ўнинчи масала. Жамиятда ўзаро ихтилофлар, ораларга совуқликлар тушиши

Ушбу рисолада мана шу нуқталарни баён қилиб, уларнинг ечимларини Қуръони Каримдан баҳолиқудрат келтириб, Қуръони Каримнинг бошқа масалалар ечимига ҳам ишора қилишига тўхталиб ўтамиз.

Биринчи масала

Тавҳид.

Қуръони Каримни ўрганиш билан тавҳид уч қисмга бўлиниши билинади.

Биринчи қисм:Рубубият (тарбиятқунандалик) тавҳиди. Оллоҳ таоло танҳо зотдир. Тавҳиднинг бу тури соғлом ақл эгалари учун янгилик эмас. Оллоҳ таоло айтадики:

﴿وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ الزخرف: ٨٧

«Қасамки, агар сиз улардан ўзларини ким яратгани ҳақида сўрасангиз, албатта улар: «Оллоҳ», дерлар.»

﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمْنَ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ

وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يَدْبُرُ الْأُمُورَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ يونس: ٣١

«Айтинг: «Ким сизларга осмон ва заминдан ризқ берур ёки ким қулоқ-кўзларингизга эгалик қилур?! Ким ўликдан тирикни чиқарур ва тирикдан ўликни чиқарур ҳамда ким барча ишларни тадбир қилиб турур?!» Улар албатта: «Оллоҳ», дейдилар. Бас, сиз айтинг: «Ахир Ўша зотдан қўрқмайсизларми?!»

Бу борада жуда кўп оятлар мавжуд:

Фиръавн тавҳиднинг бу турини инкор қилганини Қуръони Карим баён қилиб бундай

дейди:

﴿ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ الشعراء: ٢٣

«Фиръавн деди: «Барча оламларнинг Парвардигори (деганинг) нимаси яна?»

Унинг кибрини, ҳақиқатдан кўз юмишини бундай ифодалайди.

﴿ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا أَنْزَلْنَا هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَافِرٍ ﴾ الإسراء: ١٠٢

«(Мусо) деди: «сен анави очиқ-равшан (мўъжизаларни) фақат осмонлар ва Ернинг Парвардигоригина нозил қилганини аниқ билурсан.»

﴿ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ﴾ النمل: ١٤

«Ва ўзлари аниқ билган ҳолларида зулм ва кибр қилиб, у (мўъжизаларни) инкор этдилар.»

Шу сабабли Қуръони Карим тавҳиднинг ушбу турини баён қилишда сўроқ услубини ишлатиб нозил қилинар эди. Бунга куйидаги оятлар мисол:

﴿ أَفَى اللَّهِ سَاءٌ ﴾ إبراهيم: ١٠

«Оллоҳ(нинг борлиги ва бирлиги) хусусида шак-шубҳа бўлиши мумкинми?!»

﴿ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبِئْبَىٰ وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ﴾ الأنعام: ١٦٤

«Айтинг: «Оллоҳдан ўзгани Парвардигорим дейинми?! Ахир У барча

нарсанинг Парвардигори-ку?!»

﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ﴾ الرعد: ١٦

«(Эй Муҳаммад) айтинг (қавмингиздан сўранг): «Осмонлар ва Ернинг Парвадигори ким?» ва ҳокозо.. чунки улар тавҳиднинг бу турига иқрор эдилар.

Кофирларнинг бу тавҳидлари уларга заррача фойда келтирмади. Чунки улар ибодатни ёлғиз Оллоҳга таолога холис қилмадилар. Оллоҳ таоло буни бизга бундай баён қилади.

﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾ يوسف: ١٠٦

«Уларнинг кўплари Оллоҳга фақат мушрик бўлган ҳолларидагина иймон келтирадилар.»

﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ الزمر: ٣

«Биз (ўша «худо»ларимизга) фақат улар бизни Оллоҳга яқин қилишлари учунгина ибодат қилурмиз»,»

﴿وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُعْرُونَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَنْتُمُوتُ اللَّهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ﴾ يونس: ١٨

«Ана шу нарсалар Оллоҳ ҳузурида бизларнинг оқловчиларимиз», дейдилар. Айтинг: «Оллоҳга осмонлар ва ердаги у зот билмайдиган нарсаларни (шерикларни) билдириб қўймоқчимисизлар?!»

Иккинчи қисм: Оллоҳ таолога ибодат қилиш борасидаги тавҳид.

Тавҳиднинг ушбу турини рўёбга чиқариш йўлида барча пайғамбарлар билан умматлар орасида тўқнашувлар бўлиб ўтган. Мана шу турдаги тавҳидни деб пайғамбарлар жўнатилган. Бу тавҳиднинг муддаоси "ла илаҳа иллоллоҳ" калимасининг маъносига тақалади. Бу калима эса икки асосга қурилган: Нафй ва исбот. ⁽¹⁾

(ла илаҳа) нафй. Нафйнинг мазмуни, Оллоҳдан бошқа барча маъбудларни инкор қилиш ва ибодатларнинг Оллоҳга хос бўлганидан бошқа барча турини рад қилишдир. (иллоллоҳ) исбот. Исботнинг мазмуни барча турдаги ибодатларни Оллоҳ таолонинг ўзи ўргатганидай ва фақат ўзигагина хос суратда қилиш дегани.

Қуръон каримнинг аксар, балки барча оятлари мана шу маъно атрофида айланади.

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ النحل: ٣٦

«Аниқки, Биз ҳар бир умматга: «Оллоҳга ибодат қилинглар ва шайтондан йироқ бўлинглар», (деган ваҳий билан) бир пайғамбар юборганмиз»

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ الأبياء: ٢٥

Биз сиздан илгари юборган ҳар бир пайғамбарга ҳам: «Ҳеч қандай илоҳ йўқ, магар Менгина бордирман, бас Менгагина

(1) Нафй деб инкор қилишга айтилади, исбот деб бунинг тескарасига-исбот қилишга айтилади.

ибодат қилинглар», деб ваҳий юборгандирмиз.

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ۗ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ ۗ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ

فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ﴾ البقرة: ٢٥٦

«Динга зўрлаб (киритиш) йўқдир. (Зеро) ҳақ йўл залолатдан ажраб бўлди. Бас, ким шайтондан юз ўгириб, Оллоҳга иймон келтирса, у ҳеч ажраб кетмайдиган мустаҳкам ҳалқани ушлабди.»

﴿وَسَأَلَ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ﴾ الزخرف

٤٥

«Биз сиздан илгари юборган пайғамбарлардан сўраб (яъни улар келтирган диний таълимотларни ўрганиб) боқинг-чи, Биз Раҳмондан ўзга ибодат қилинадиган «илоҳ»лар қилганмиканмиз?! (Йўқ, барча пайғамбарлар ёлғиз Оллоҳга ибодат қилишга даъват этгандирлар!)»

﴿قُلْ إِنَّمَا يُوحِي إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَجِدُّ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ الأنبياء: ١٠٨

«Айтинг: «Менга фақат (Сизнинг) илоҳингиз якка ягона илоҳ экани ваҳий қилинур. Бас, сизлар (ваҳийга) бўйинсунувчимисизлар?»

Учинчи қисм: Оллоҳ таолони исм ва сифатлари тавҳиди.

Тавҳиднинг бу тури ҳам Оллоҳ таоло баён қилиб берганидай икки асос устига қурилган.

Биринчи: Оллоҳ таолони махлуқотларга ўхшатмаслик

Иккинчи: Оллоҳ таоло ўзини ёки Росулulloҳ - саллоллоҳу алайҳи ва саллам- у зотни номлаган ёки сифатлаган барча исм ва сифатларига ҳақиқий маънода, Оллоҳнинг жалоли ва камолига лойиқ суратда иймон келтириш.

Маълумки Оллоҳ таолони сифатлашда унинг ўзидан кўра биладиганроқ зот йўқ. Ёки у зотни ҳеч ким Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- сифатлаганларидек сифатлай олмайди. Оллоҳ таоло ўзи тўғрисида бундай марҳамат қилади:

﴿عَلَّمْتُمْ الْقُرْآنَ﴾ ۱۴۰

«Айтинг: Сизлар яхшироқ биласизми ёки Оллоҳми?»

Оллоҳ ўзининг росули Муҳаммад -саллоллоҳу алайҳи ва саллам-ни сифатлаб бундай дейди.

﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ (۲) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ ۴-۳

«Ва у (сизларга келтираётган Қуръонни) ўз ҳавойи-хоҳиши билан сўзламас. У (Қуръон) фақат (Оллоҳ томонидан пайғамбарга) ваҳий қилинаётган (туширилаётган) бир ваҳийдир.»

Оллоҳ таоло ўзини ҳеч мисли йўқлигини

билдириб айтадики:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ الشورى: ١١

«Бирон нарса У зотга ўхшаш эмасдир»

Сифатларини ўзига ҳақиқий равишда қандай айтилган бўлса шундай тушуниш кераклигини баён қилиб бундай дейди:

﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ الشورى: ١١

«У эшитгувчи ва кўриб тургувчидир.»

Оятнинг боши таътил⁽¹⁾ қилинмасликка ҳукм қилади.⁽²⁾ Оятдан Оллоҳнинг сифатларини ҳақиқий суратда тамсил⁽³⁾ қилмасдан ўз ҳолича қабул қилиш, Оллоҳга ўхшашликни унинг сифатларини (таътил) бекор қилмаган ҳолда рад қилиш вожиб эканлиги келиб чиқади.

Оллоҳ таоло бандалари унинг моҳиятига

(1) Таътил деб Оллоҳ таолонинг сифатларини ёки унга далолат қиладиган ҳужжатларни бекор қилишга айтилади.

(2) Китобнинг асли-арабча нусхасида шу ўринда фақат таътил зикр қилинган. Одатда олимлар бу оятнинг шарҳида "Оятнинг боши тамсил қилмасликка, охири эса таътил қилмасликка ҳукм қилади" – деб баён қиладилар. Шундан келиб чиқиб ва муаллифнинг "Оятдан Оллоҳнинг сифатларини ҳақиқий суратда тамсил қилмасдан ўз ҳолича қабул қилиш, Оллоҳга ўхшашликни унинг сифатларини (таътил) бекор қилмаган ҳолда рад қилиш вожиб эканлиги келиб чиқади" – деган сўзларини бу фикримизга далил қилиб, бу жумлада кўзланмаган камчилик бор деймиз. Ўйлаймизки бу жумла техник сабабларга кўра тушиб қолган бўлса керак. Воллоҳи аълам.

(3) Тамсил деб Оллоҳ таолонинг сифатларини махлуқотларнинг сифатларига ўхшатишга айтилади.

етишдан ожиз эканини баён қилиб бундай дейди:

﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ﴾ ۱۱۰: طه

«У зот уларнинг олдиларидаги (яъни охирадаги) ва ортларидаги (яъни дунёдаги) бор нарсани билур. Улар эса У зотни била олмаслар.»

Иккинчи масала

Ваъз масаласи.

Оллоҳ таоло осмондан ерга илмдан ва ўз-ўзини кузатишдан кўра каттароқ насиҳатчи ёки огоҳлантирувчи тушурмаганлигига олимлар бир овоздан иттифоқ қилишган. Бу - киши Оллоҳ таоло уни кузатиб турганини ҳис қилиш, барча каттаю-кичик нарсалардан хабардор эканлигини билиш демақдир. Баъзи олимлар мана шу мавзуга бир мисол келтирадилар, бу мисол ақлимиз билан идрок қилиб турган нарсани гўё ҳақиқий суратда номоён қилади. Фараз қилайлик бир золим подшоҳ бўлиб, унинг қамчисидан қон томиб туради. Шафқатсиз, беаёв бўлган бу подшоҳнинг ёнида жаллодлари доим ҳозирунозир. Жаббор ва қиличи ҳар лаҳзада чархланган, тайёр. Қаср аҳли ёки умуман подшоҳни яхши таниганлар орасида бирор киши подшоҳнинг маҳрамларига унинг кўзи олдида кўз олайтирса, ёки бирорта қизининг номусига тегадиган қилиқ қилса, -йўқ-йўқ! Оллоҳни бунга ўхшатишдан ўзи асрасин,- уларнинг бирортаси бундай подшоҳ ҳузурида юрагини ҳовучлаб, кўзларини пастга қаратиб, чурқ этмасдан нажот чорасини ахтариб турган бир пайтда, подшоҳнинг қизлари ва аёллари ўзининг атрофида бўлса, унинг аҳволи қандай бўлади? Подшоҳнинг ғазабидан қутулишга кўзи етадимми? Шубҳасиз Оллоҳ таоло бандаларини бу подшоҳ ўз қавмини билганидан ҳам яхшироқ билади,

уларни кўриб туради ва бу подшоҳнинг ўз қавмига бўлган қудратидан кўра унинг қудрати ортиқ. Оллоҳ таолонинг азоби эса ҳар қандай азобдан қаттиқ. Оллоҳнинг ердаги кўриғи ҳаром қилган нарсаларидир. Агар бир юрт аҳолиси ўзларининг амирлари уларнинг тунда нима иш билан шуғулланганларини билади деб эътиқод қилишса, улар қўрққанларидан тунда ҳеч қандай мункар ишларни қилмайдилар.

Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло бандалар ўша учун яратилган ҳикмат нима эканлигини баён қилиб қўйди. Ушбу ҳикмат уларни имтиҳон қилишлигидир.

﴿أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ الكهف: ٧

«қайсилари чиройлироқ амалларни қилишларини синамоқ учун»

Ҳуд сурасининг бошида айтдики:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ هود: ٧

«У сизларнинг қайсиларингиз яхшироқ иш – амал қилиб яшашингизни синаш учун олти кунда осмонлар ва ерни яратган зотдир. Илгари У зотнинг арши сув устида (яъни, у арш остида сувдан бўлак ҳеч нарса яратилмаган эди).»

Қай бирингиз кўп амал қилар экан демади. Мулк сурасида айтадики:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ﴾ الملك: ۲

«Сизларнинг қайсиларингиз чиройлироқ-яхшироқ амал қилгувчи эканлигингизни имтиҳон қилиш учун ўлим ва ҳаётни яратган зотдир. У қудратли ва мағфиратлидир.»

Мана шу икки оят Оллоҳ таолонинг

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ الذاريات: ۵۶

«Мен жин ва инсни фақат Ўзимга ибодат қилишлари учунгина яратдим» деган оятининг мақсадини баён қилади.

Борлиқнинг яратилиш ҳикмати ушбу зикр қилинган имтиҳон экан, Жаброил алайҳиссалом мана шу имтиҳондан қандай ўтиш кераклигини инсонларга тушунтириб қўйишни хоҳлаб, Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам-га "менга эҳсон нима эканини билдиринг" дедилар. Яъни эҳсон бандалар у билан имтиҳон қилиниши учун яратилган нарса. Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- эҳсонга олиб борадиган йўл, мана шу айтиб ўтилган воиз ва насиҳатчи эканлигини билдириб, "У Оллоҳ таолони кўриб турганингдек унга ибодат қилишинг, агар сен уни кўрмасангда у сени кўриб турибди" дедилар⁽¹⁾. Шунинг учун Қуръони Каримни варақлаб унинг ҳар бир саҳифасида мана шу буюк воизни топасиз.

(1) Муттафақун алайҳи.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلَهُ مَا تَوَسَّوَسُ بِهِ نَفْسَهُ، وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ ق: ١٦

«Аниққи, инсонни Биз яратганмиз, (демак), унинг нафси васваса қиладиган (яъни кўнглидан ўтган барча) нарсаларни ҳам билурмиз,— Биз унга жон томиридан ҳам яқинроқдирмиз.»

﴿مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عِنْدٌ﴾ ق: ١٨

«У бирон сўз талаффуз қилмас, магар (талаффуз қилса) унинг олдида ҳозир-нозир бўлган бир кузатгувчи (фаришта у сўзни ёзиб олур).»

﴿فَلَنَقُصَّنَّ عَنْهُمْ بَعْدَ مَا كُنَّا غَائِبِينَ﴾ الأعراف: ٧

«Энди албатта уларга, билган ҳолимизда, (қилиб ўтган ишлари ҳақида) сўйлаб берурмиз. (Зотан) Биз ғойиб — йўқ эмас эдик, (балки барча нарсага гувоҳ бўлиб турган эдик).»

﴿وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ

تَقِيضُونَ فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ

ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ يونس: ٦١

«(Эй Муҳаммад), сиз қандай иш (билан) машғул бўлманг ва у (иш) ҳақида Қуръондан бирон оят ўқиманг, (эй инсонлар), сизлар қандай амални қилманглар, ўша ишларга киришган пайтингизда, албатта Биз Сизларнинг устингизда гувоҳ бўлурмиз. Еру

осмондаги бир зарра мисоличалик, ундан ҳам кичикроқ (ёки) каттароқ бирон нарса Парвардигорингиздан махфий бўлмас — албатта очиқ Китобда (яъни, Оллоҳнинг азалий ёзмишида) мавжуд бўлур»

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ صُدُورَهُمْ لِيَتَّخِفُوا مِنْهُ الْآجِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُبْسِرُونَ وَمَا

يَعْلَمُونَ إِنَّهُ عَلَيْهِمْ بَدَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾ هود: ٥

«Огоҳ бўлингизким, албатта улар (кофирлар) Ундан сир тутиш учун дилларидаги (адоватлари)ни яширадилар. Огоҳ бўлсинларким, улар кийимларига ўраниб олган чоғларида ҳам (Оллоҳ) уларнинг яширган ва ошкор қилган нарсаларини билур. Дарҳақиқат, У зот дилларни эгаллаган сирларни билгувчидир»

Бу каби оятларни Қуръони Каримнинг жуда кўп жойида топишингиз мумкин.

Учинчи масала

Солиҳ амал билан ундан бошқасининг фарқи.

Қуръони Карим бизга амали солиҳ уч нарсадан иборат эканлигини уқтирди. Агар ўша учтадан биттаси бўлмаса кишига бу қилган амалининг қиёматда фойдаси йўқ.

Биринчи: Қилган амали Росулulloҳнинг шариатларига тўғри келишлиги керак⁽¹⁾. Чунки Оллоҳ таоло айтадики:

﴿وَمَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ الحشر: ٧

«Пайғамбар ўзи сизларга ато этган нарсани олинглар, у зот сизларни қайтарган нарсадан қайтинглар ва Оллоҳдан қўрқинглар!»

Бошқа оятда:

﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ النساء: ٨٠

«Кимки пайғамбарга итоат этса, демак, Оллоҳга итоат этибди.»

(1) Имом Бухорий саҳиҳларининг "Сулҳ" деб номлаган китобининг "Агар зулмли сулҳга келишилса сулҳ қабул бўлмайади" деган бобда келтирадилар. 3\167. Имом Муслим "ал-Ақзия" (хукмлар) китобининг "Ботил хукмларни бекор ва бидъатларни инкор қилиш" бобида Оиша онамиздан марфуъ равишда келтирдилар. 3\1343. Ҳадисда: **"Ким бизнинг ушбу ишимизда ундан бўлмаган нарсани чиқарса, унинг иши рад қилинади"**, бошқа бир ривоятда эса: **"Ким бизнинг ушбу ишимизга хилоф равишда амал қилса у рад қилинади"** дейилган.

Яна бошқа оятда эса:

﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي ﴾ آل عمران: ٣١

«Айтинг (эй Муҳаммад): «Агар Оллоҳни севсангиз, менга эргашинглар.»

Яна бир оятда:

﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ ﴾ الشورى: ٢١

«Балки улар (Макка мушриклари) учун (куфр ва ширк каби) Оллоҳ буюрмаган нарсаларни — «дин»ни уларга шарият қилиб берган шериклари — бутлари бордир?!»

Иккинчи: Амал Оллоҳ таоло учун холис бўлишлиги.

Оллоҳ таоло айтади:

﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ﴾ البينة: ٥

«Ҳолбуки улар фақат ягона Оллоҳга, у зот учун динни холис қилган, ҳолларида ибодат қилишга буюрилган эдилар»

Бошқа оятда:

﴿ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ۗ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ۗ ﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ

إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۗ ﴿١٣﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْبُدْ مُخْلِصًا لَهُ، دِينِي ﴿١٤﴾ فَأَعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ

دُونِي ﴿الزمر: ١١ - ١٥﴾

«Айтинг: «Дарҳақиқат мен Оллоҳга У зот учун динимни холис қилган ҳолда ибодат қилишга буюрилганман. Ва мен

мусулмонларнинг – бўйинсунгувчиларнинг аввали – пешқадами бўлишга буюрилганман». Айтинг: «Албатта мен агар Парвардигоримга осий бўлсам, улуғ Куннинг азобидан қўрқурман». Айтинг: «Мен ёлғиз Оллоҳга У зот учун динимни ҳолис қилган ҳолда ибодат қилурман». Энди сизлар эса (эй мушриклар), У зотни қўйиб, ўзларингиз хохлаган бутларингизга ибодат қилаверинглар,» 11-15 оятлар.

Учинчи: Тўғри ва соғлом эътиқод асосига қурилган бўлишлиги. Чунки амал бинонинг томи бўлса, эътиқод унинг асоси ҳисобланади.

Оллоҳ таоло айтадики:

﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ طه: ۱۱۲

«Ким мўмин бўлган ҳолда яхши амаллар қилса»

Мўмин бўлса деб таъкидлади. Мўмин бўлмаганларга қарата:

﴿وَقَدْ مَنَّآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا﴾ الفرقان: ۲۳

«(Зотан) Биз улар қилган ҳар бир (яхши) амалга келиб, уни сочилган тўзон (каби) қилиб қўйгандирмиз.»

Оллоҳ таоло яна марҳамат қиладики:

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلُّ مَا كَانُوا

﴿يَعْمَلُونَ﴾ هود: ۱۶

«Ундай кимсалар учун охирагда дўзах ўтидан ўзга ҳеч қандай насиба йўқдир. Уларнинг бу дунёда қилган барча яхшиликлари беҳуда кетур ва қилиб ўтган амаллари бефойдадир)»

Бу борада яна бошқа оятлар мавжуд...

Тўртинчи масала

Шариатдан бошқа нарсани ҳакам қилиш.

Қуръони Карим Оллоҳнинг шариатидан бошқасини танлашни очиқ куфр, ўзига бўлган ширк деб баҳолади. Шайтон Макка мушрикларига ваҳй қилиб, пайғамбаримиздан "ўзи ўлиб қолган қўйни сўранглари, ким ўлдирибди" деди. Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- бунга "Оллоҳ ўлдирган" деб жавоб қилдилар. Шайтон уларга яна ваҳй қилиб Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам-га "сизлар қўлларингиз билан сўйган нарса ҳалолу, Оллоҳ ўз қўли билан сўйган нарса ҳаром бўладими?! Унда сиз Оллоҳдан афзал экансизда" денглари деди⁽¹⁾. Шунда Оллоҳ таоло:

﴿وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لِرُحُونَ إِيَابِهِمْ لِحَدِيثٌ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾

الأنعام: ١٢١

«Албатта, шайтонлар ўз дўстларини (яъни мушрикларни) сизлар билан жанжаллашишлари учун васвасага солурлар»

деб марҳамат қилди.

﴿إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ деган жумлага (ف) ҳарфини кирмаслиги ﴿لَمُشْرِكُونَ﴾ калимасидаги лом қасамга

(1) Ибн Аббос ҳадислари Имом Абу Довуд "Қурбонликлар" китоби 13- Аҳли китобларнинг сўйган нарсалари бобида 3\245. Термизий 5\246 ҳадис рақами 3069. Насоий 7\237, ҳадис рақами 4437, Абдулфаттоҳ абу Фудда таҳқиқи.

жавоб эканлигига очиқ далил⁽¹⁾. Бу Оллоҳ таолодан бўлган қасам. Оллоҳ жалла жалолуҳу ояти каримада, ким мана шу ҳаром ўлган кўйни шайтоннинг шариатига биноан ҳалол деса у мушрик бўлишига қасам ичди. Бу ширк барча муслмонлар наздида бир овоздан Ислом миллатидан чиқариб юборадиган катта ширкдир. Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло бундай кимсаларни койиб қиёмат кунда бундай дейди:

﴿الَّذِينَ آٰمَنُوا مِنكُمْ يُرِيدُ اٰلِهٰمُ اَنْ لَا تَعْبُدُوْا الشَّيْطٰنَ ۗ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٦٠﴾ وَاَنْ

اَعْبُدُوْا فِيْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٦١﴾ ﴿٦٠-٦١﴾

«Мен сизларга «Эй Одам болалари, шайтонга ибодат қилмангиз, чунки у сизларга очиқ душмандир. Менгагина ибодат қилинглар! Мана шу Тўғри йўлдир», деб буюрмаганмидим?!»

Яна ўзининг халили Иброҳим алайҳиссалом тўғрисида бундай дейди.

﴿يٰۤاَبٰٓتَ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ ﴿٤٤﴾﴾

(1) Араб тилида қасам ва шартли жумладан кейин одатда жавоб келади. Агар қасам билан шарт бир ўринда келиб қолса, жумлада келган жавоб қай бирига тегишли бўлса шунга яраша маъно ифодалади. Ушбу оятда (لَا) сўзида қасам (لَ) лому ва шартия(اِنَّ) бирга келди. Қоида шундайки, "агар шартия ва қасам бирга келса, уларнинг кейин келганининг жавоби ҳазф қилинади". Демак бу лом қасамнинг лому ҳисобланади. Шунга биноан Оллоҳ таолонинг қасам ичиб "мушрикдирсизлар" деган калимаси ҳақиқий маънодаги миллати исломиядан чиқариб юборадиган ширк ҳисобланади.

«Эй ота, сен шайтонга ибодат-қуллик қилмагин»

Яъни унга куфрни, гуноҳларни тўғри деб кўрсатишига эргашишлик билан унга ибодат қилган бўлиб қолманг. Яна бошқа оятда

﴿إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنْتَا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا﴾ النساء: ۱۱۷

«Улар (яъни Оллоҳга ширк келтирган кимсалар) Оллоҳни қўйиб, фақат (Лот, Уззо, Манот каби) санамларга сиғинадилар ва фақат итоатсиз шайтонга сиғинадилар.»

Яъни шайтондан бошқасига ибодат қилишмайди, унга эргашишлари ибодатлари демақдир.

﴿وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمْ

شُرَكَاءَهُمْ﴾ الأنعام: ۱۲۷

«Шунингдек, шайтонлари-шериклари мушриклардан кўпларига болаларини ўлдиришни чиройли кўрсатиб қўйди»

Оятда Оллоҳнинг маъсиятида шайтонларга эргашиб ўз болаларини ўлдирганлари учун" уларнинг шериклари" дейилди.

Адй бин Ҳотим розиёллоҳу анҳу набий - саллоллоҳу алайҳи ва саллам-дан ушбу оят тўғрисида сўрадилар

﴿اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُءُوسَهُمْ أَرْبَابًا﴾ الحجّة: ۲۱

«Ўзларининг олимларини ва роҳибларини Парвардигор деб билдилар»

Росулуллоҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам-дўст тутунишларининг маъносини "улар Оллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром қилишда ва ҳаром қилган нарсани ҳалол қилишда шайтонларга эргашганлиги"⁽¹⁾ -деб тушунтирдилар. Бу нарсани тушунишда ҳеч қандай жумбоқ йўқ.

﴿الَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ ۗ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ النساء: ٦٠

«(Эй Муҳаммад), ўзларини сизга нозил қилинган нарсага (Қуръонга) ва сиздан илгари нозил қилинган нарсаларга иймон келтирган деб ҳисоблайдиган (айрим) кимсаларнинг шайтонга ҳукм сўраб боришни истаётганларини кўрмадингизми? Ҳолбуки, уларга унга ишонмаслик буюрилган эди. (Чунки) шайтон уларни бутунлай йўлдан оздиришни истади»

﴿وَمَنْ لَّمْ يَجْزِكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ المائدة: ٤٤

«Кимда-ким Оллоҳ нозил қилган дин билан ҳукм қилмас экан, бас, улар кофирлардир.»

﴿أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۗ وَالَّذِينَ ءَاتَيْنَاهُمُ

(1) Бу ҳадисни Имом Термизийривоят қилиб унга (ғариб) деб баҳо берган.

﴿الأنعام: ١١٤﴾ أَلِكْتَبَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾

«(Эй Муҳаммад, уларга айтинг): «Оллоҳдан ўзгани ҳакам қилиб олайми?! Ахир Унинг Ўзи сизларга бу Китоб (Қуръонни) муфассал нозил қилган зот-ку?» Биз Китоб берган кимсалар (яхудий ва насронийлар) унинг (Қуръоннинг) Парвардигорингиздан ҳаққи рост нозил қилинганини билурлар. Бас, ҳаргиз шак-шубҳа қилгувчилардан бўлманг!»

﴿الأنعام: ١١٥﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

«Парвардигорингизнинг сўзлари сидқу адолатда комил бўлди. Унинг сўзларини ўзгартиргувчи йўқдир. У эшитгувчи, билгувчидир»

"Рост бир суратда" деб яъни хабар беришни, "одилона" деб ҳукм қилишни айтилаяпти.

﴿التوبة: ٥٠﴾ أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾ للتوبة: ٥٠

«Динсизлик ҳукмрон бўлишини истайдиларми?! Иймонлари комил бўлган қавм учун Оллоҳдан ҳам гўзалроқ ҳукм қилгувчи ким бор?!»

Бешинчи масала

Жамиятда ўзаро муносабат.

Қуръони Каримда бу борада таълимотлар етарли баён қилинган. Жамиятда энг катта бошлиқ яъни пайғамбарга ўзининг жамиятига қандай муносабатда бўлишини буйруқ қилиб берган таълимотига бир боқинг.

﴿وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الشعراء: ٢١٥

«Ўзингизга эргашган мўмин бўлган кишилар учун қанотингизни паст тутинг (яъни уларга хуш хулқ билан камтарона муомалада бўлинг!)»

﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ

وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَسَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ آل عمران: ١٥٩

«(Эй Муҳаммад) Оллоҳ томонидан бўлган бир марҳамат сабабли уларга (саҳобаларингизга) юмшоқ сўзли бўлдингиз. Агар қўпол, қаттиқ дил бўлганингизда эди, албатта атрофингиздан тарқалиб кетган бўлар эдилар. Бас, уларни афв этинг, улар учун Оллоҳдан мағфират сўранг ва ишларингизда уларга маслаҳат солинг!»

Жамиятга хитоб қилиб уларга ўзларининг бошлиқларига қандай муносабатда бўлишларини ўргатган таълимотларига қаранг

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِّعُوا اللَّهَ وَاطِّعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ النساء: ٥٩

«Эй мўминлар, Оллоҳга итоат қилинғиз, ва пайғамбарга ҳамда ўзларингиздан бўлган (яъни мусулмон) ҳокимларга бўйинсунинғиз!»

Инсонга ўзининг хос жамияти - оиласи ва болаларига қандай муносабатда бўлишни ўргатганига назар ташланг:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ

شِدَادٌ لَا يَصُونُونَ اللَّهَ مَأْمَرُهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ التحريم: ٦

«Эй мўминлар, сизлар ўзларингизни ва ахли-оилаларингизни ўтини одамлар ва тошлар бўлган дўзахдан сақланғизки, у (дўзах) устида қаттиқдил ва қаттиққўл, Оллоҳ ўзларига буюрган нарсага итоатсизлик қилмайдиган, фақат ўзларига буюрилган нарсани қиладиган фаришталар турур»

Уни ўзининг хос жамиятидан қайси услубда эҳтиёт бўлиб ҳушёр туриши, шу билан бирга улардан бирор нолоиқ иш содир бўлса уларни афв қилиш, кечиришга буюрганига эътибор беринг. Биринчи улардан ҳазир бўлишга буюриб, кейин афвга буюрди:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن مِّنْ أَرْوَاحٍ مِّنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ وَعُدْوَالِكُمْ فَأَحَدُرُوهُمْ وَإِن

تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ التغابن: ١٤

«Эй мўминлар, албатта жуфтларингиз ва болаларингиздан сизлар учун душман бўлганлари ҳам бордир. Бас, улардан

эҳтиёт бўлинглар! Агар сизлар уларни афв этсанглар, кечириб юборсанглар ва мағфират қилсанглар, у ҳолда албатта Оллоҳ мағфиратли, меҳрибондир.»

Жамиятнинг ҳар бир аъзосини ўзаро қандай муносабатда бўлишликка буюриб келтирган таълимотларини кўринг:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾
الحل: ۹۰

«Албатта, Оллоҳ адолатга, чиройли амаллар қилишга ва қавм-қариндошга яхшилик қилишга буюрур ҳамда бузуқлик, ёмон ишлар ва зўравонликлардан қайтарур. У зот шояд ибрат-эслатма оларсизлар, деб сизларга панд-насиҳат қилур.»

Бошқа оятда:

﴿يَأْيُهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ

رَحِيمٌ ﴿المحرات: ۱۲﴾

«Албатта, Оллоҳ адолатга, чиройли амаллар қилишга ва қавм-қариндошга яхшилик қилишга буюрур ҳамда бузуқлик, ёмон ишлар ва зўравонликлардан қайтарур. У зот шояд ибрат-эслатма оларсизлар, деб сизларга панд-насиҳат қилур.»

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ اَنْ يَّكُوْنُوْا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ اَنْ يَّكُوْنَنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا نَلْمِزُوْا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوْا بِاِلٰهٍ لَّقَلْبٌ يَّبْسٌ اِلَّا سُمْ اَلْفُسُوْقُ بَعْدَ الْاِيْمٰنِ وَمَنْ لَّمْ يَتَّبِعْ فَاَوْلٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُوْنَ﴾ ﴿المحرات: ۱۱﴾

«Эй мўминлар, (сизлардан бўлган) бир қавм (бошқа) бир (мўмин) қавмдан масхара қилиб кулмасин — эҳтимолки, (ўша масхара қилинган қавм) улардан яхшироқ бўлсалар. Яна (сизлардан бўлган) аёллар ҳам (бошқа мўмина) аёлларга (масхара қилиб кулмасинлар) эҳтимолки, (ўша масхара қилинган аёллар) улардан яхшироқ бўлсалар. Ўзларингизни (яъни, бир-бирларингизни) мазах қилманглар ва бир-бирларингизга лақаблар қўйиб олманглар! Иймондан кейин фосиқлик билан номланиш (яъни мўмин кишининг юқорида манъ қилинган фосиқона ишлар билан ном чиқариши) нақадар ёмондир. Ким тавба қилмаса, ана ўшалар золим кимсаларнинг ўзидирлар.»

﴿وَتَعَاوَنُوْا عَلٰى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلٰى الْاِثْمِ وَالْعُدْوٰنِ﴾ ﴿المائدة: ۲﴾

«Яхшилик ва тақво йўлида ҳамкорлик қилинғиз, гуноҳ ва ҳаддан ошиш йўлида ҳамкорлик қилманғиз!»

﴿اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ﴾ ﴿المحرات: ۱۰﴾

«Мўминлар ҳеч шак-шубҳасиз оғанилардир»

**«Уларнинг ишлари (мудом) ўзаро шўро-
маслаҳат (билан) бўлур»**

Жамиятда ҳар бир шахс (ким бўлишидан қатъий назар!) унга инсонлар ёки жинлар орасида душманлик ва рақобат қиладиганларга дуч келмай қолмас экан

**Киши душмандан халос
Бу дунёда бўлолмас,
Гарчи чўққига чиқса,
Ундан холий қололмас.**

деганларидек, ҳар бир шахс мана шу кенг таркаган дардни даволашга муҳтож бўлади. Оллоҳ таоло бунинг давосини ўз каломининг уч ўрнида ёритиб берди. Унда инсондан бўлган душманликнинг давоси, унинг ёмонлигига парво қилмай, ёмонлигига яхшилик билан жавоб қилиш эканлигини баён қилди. Жинлардан бўлган шайтоннинг душманлигидан Оллоҳ таолодан паноҳ тилашдан бошқа чораси йўқлигини билдирди.

Биринчи ўрин. Аъроф сурасининг охирларида инсонлар тўғрисида;

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ الأعراف: ۱۹۹

**«(Эй Муҳаммад), марҳаматли бўлинг,
яхшиликка буюринг ва жоҳиллардан юз
ўгинг!»**

Жинлардан бўлганларига эса мана бундай қилишни ўргатди.

﴿وَمَا يَنْزَعْنَاكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ الأعراف: ٢٠٠

«Агар сизни шайтоннинг васвасаси йўлдан урмоқчи бўлса, Оллоҳдан паноҳ сўранг! Албатта, У эшитувчи, билгувчидир»

Иккинчи ўрин. "Мўминлар" сураси. Айтдики:

﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّبِيحَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ﴾ المؤمنون: ٩٦

«Сиз (улар қилаётган) ёмонликни энг гўзал сўзлар билан дафъ қилинг! Биз улар (сизни масхаралаб) айтаётган гапларни жуда яхши билгувчидирмиз»

Бунинг муқобилида эса:

﴿وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ ﴿١٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ﴾ المؤمنون: ٩٨

«Ва айтинг: «Парвардигорим, мен Сендан шайтонларнинг васвасаларидан паноҳ беришингни сўрайман. Яна мен Сендан (ё) Парвардигорим, улар менинг ҳузуримга келишларидан паноҳ беришингни сўрайман.»

Учинчи ўрин. "Фуссилат" сурасида. Бу ўринда -олдингиларидан фарқли ўлароқ- мана шу Раббоний услуб шайтоний дардни бутунлай кесиб юборишини билдирди. Яна бу оятда

танбеҳ бердики, бу Раббоний даво ҳар кимга ҳам берилавермас экан. Бу услубга фақатгина улуғлар ва буюклар сазовор бўлар экан. Оллоҳ таоло айтдики:

﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ

وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلْقِنَهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِنَهَا إِلَّا لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾﴾ فصلت :

٣٥ - ٣٤

«Яхшилик билан ёмонлик баробар бўлмас. Сиз (ҳар қандай ёмонликни) энг гўзал сўзлар билан дафъ қилинг! (Шунда) баногоҳ сиз билан ўрталарингизда адоват бўлган кимса қайноқ-содиқ дўст каби бўлиб қолур. Унга (ёмонликни яхшилик билан дафъ қилиш хислатига) фақат сабр-тоқатли зотларгина эришурлар, унга фақат улуғ насиба эгасигина эришур.»

Бунинг муқобилида (жинлар ҳақида) айдики:

﴿وَمَا يَنْزَعَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾﴾ فصلت: ٣٦

«Агар сизни шайтон томонидан бирон васваса йўлдан оздириб (мазкур хислат эгаси бўлишдан қайтармоқчи бўлса) у ҳолда Оллоҳдан паноҳ сўранг. Зеро У эшитгувчи, билгувчи зотдир.»

Бу оятлардаги юмшоқ оҳанг кофирларга эмас фақат мусулмонларга хос эканлигини Қуръони Каримнинг бошқа ўринларида билдирди.

Масалан:

﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذَلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ للمائدة: ٥٤

«Оллоҳ бошқа бир қавми келтирурки, Оллоҳ уларни яхши кўрур, улар Оллоҳни яхши кўрурлар. Улар мўминларга хоксор, кофирларга эса қаттиққўл кишилардир»

Бошқа оятда:

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رِحْمَاءٌ بَيْنَهُمْ﴾ الفتح: ٢٩

«Муҳаммад Оллоҳнинг пайғамбаридир. У билан бирга бўлган (мўмин)лар кофирларга қаҳрли, ўз ораларида (мўминлар билан) эса раҳм-шафқатлидирлар»

Яна бошқа оятда:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ التحريم: ٩

«Эй Пайғамбар, сиз кофир ва мунофиқларга қарши курашинг ва уларга қаттиққўл бўлинг!»

Десалар гар ҳалмлик бўл

Жаҳл гоҳо ҳалмдандур.

Ҳалм қилса беўринга

У зот билгил ҳалмдан дур⁽¹⁾.

(1) Дур форс тилидан олинган бўлиб унинг маъноси **узоқ** демакдир.

Олтинчи масала Иқтисод.

Қуръони Карим иқтисоднинг барча бўлимлари унга бориб тақаладиган асосларни баён қилди. Иқтисод масаласи икки асосий нуқтага тақалади:

Молни касб қилишда тийран назар;

Уни сарфлашдаги ҳикмат.

Оллоҳ таоло ўзининг китобида мол касб қилишнинг йўлини қандай қилиб мурувватга, динга муносиб гўзал бир суратда ёритиб берганига эътибор қилинг.

Оллоҳ таоло жумъа сурасида марҳамат қилиб айтадики:

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ الجمعة: ١٠

«Энди қачон намоз адо қилингач, ерга тарқалиб, Оллоҳнинг фазлу марҳаматидан (ризқу рўз) истайверинглар. Оллоҳни кўп зикр қилингларки, шояд нажот топурсизлар»

Муззаммил сурасида:

﴿وَالْآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ المزمل: ٢٠

«Оллоҳнинг фазл-марҳаматидан (ризқ-рўз) истаб ер юзида (яъни унинг турли томонларида) сафар қилишларини билди»

Бақара сурасида:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ﴾ البقرة: ١٩٨

«Парвардигорингиздан фазлу карам ишташингиздан сизлар учун ҳеч қандай гуноҳ йўқдир»

﴿إِلَّا أَنْ تَكُونُ يَحْكِرَةً عَنْ تَرَضٍ مِنْكُمْ﴾ النساء: ٢٩

«Балки ўзаро ризолик билан бўлган савдо-сотиқ орқали мол-дунё касб қилинғиз.»

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ﴾ البقرة: ٢٧٥

«Оллоҳ байъни ҳалол қилган»

﴿فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا﴾ الأنفال: ٦٩

«Энди ўлжа қилиб олган нарсаларингизни ҳалол-пок ҳолда еяверинглар»

Бу маънода бошқа оятлар ҳам мавжуд...

Молни сарфлашда иқтисодга ва ҳикматга буюрганига назар ташланг:

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الإسراء: ٢٩

«(Бахиллик билан) қўлингизни бўйнингизга боғлаб ҳам олманг. Исрофгарчилик қилиш билан уни бутунлай ёзиб ҳам юборманг»

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ الفرقان: ٦٧

«Улар инфоқ-эҳсон қилган вақтларида исроф ҳам, хасислик ҳам қилмаслар (балки эҳсонлари) ана ўша (хасислик билан исрофнинг) ўртасида — мўътадил бўлур.»

﴿وَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ﴾ البقرة: ۲۱۹

«Ва Сиздан (эй Муҳаммад) нималарни эҳсон қилишни сўрайдилар. (Ўзингиздан) ортганини»

Сарфлаш ҳаром бўлган нарсаларга молни сарфлашдан наҳий қилганига қаранг:

﴿فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ﴾ الأنفال: ۳۶

«Бас, уни сарфлайдилар-у, сўнгра ўша (моллари) ўзларига ҳасрат бўлур»

Еттинча масала

Сиёсат.

Қуръони Карим сиёсат асосларини бизга кўрсатди. Унинг аломатлари, барча йўлларини ёритиб баён қилиб берди.

Мана шу иш юритиш, бошқариш маъносидаги сиёсат икки қисмга, ички ва ташқи сиёсатга бўлинади.

Ташқи сиёсат икки асос устига қурилади.

1. Душманни тийишга, уни тор-мор қилишга етарли даражада қувватга эга бўлиш. Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло Анфол сурасида мана бундай дейди:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ

وَعَدُوَّكُمْ﴾ (الأففال: ٦٠)

«(Эй мўминлар), улар учун имконингиз борича куч ва эгарланган отларни тайёрлаб қўйингизки, бу билан Оллоҳнинг ва ўзларингизнинг душманларингизни қўрқувга солурсизлар»

2. Мана шу қувват атрофида ҳақиқий суратда бирикиб бир ёқадан бош чиқариш. Оллоҳ таоло бу борада Қуръони Каримда бундай дейди:

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ (آل عمران: ١٠٣)

«Ва барчангиз Оллоҳнинг арқонига (Қуръонга) боғлангиз ва бўлинмангиз!»

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَزَوَّجُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ كَارِهِينَ﴾ الأنفال: ٤٦

«Ва Оллоҳ ҳамда Унинг пайғамбарига итоат қилингиз ва (ўзаро) талашиб-тортишмангизки, у ҳолда сустлашиб, куч-қувватингиз кетур.»

Шу жумладан Қуръони Карим бизга сулҳ тузиш, ҳудна қилиш ёки лозим деб топилса буларни (сулҳ ва ҳуднани) бекор қилишдан иборат бўлган қоидаларни баён қилди⁽¹⁾.

﴿فَاتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدِينِهِمْ﴾ التوبة: ٤

«у ҳолда уларнинг аҳдларини белгиланган муддатгача тўла-тўқис етказинглар!»

﴿فَمَا اسْتَقِيمُوا لَكُمْ فَأَسْتَقِيمُوا لَهُمْ﴾ التوبة: ٧

«улар модомики аҳдларида барқарор турар эканлар, сизлар ҳам аҳдларингизда турингиз!»

﴿وَمَا تَخَافُ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَأَنْذِرْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ﴾ الأنفال: ٥٨

«Агар (ўрталарингизда аҳд-паймон бўлган) бирон қавм тарафидан хиёнатни сезсангиз, уларга (қилган аҳд-паймонларини) баб-баробар

(1) Сулҳ деб умумий равишда душманлар билан бир битимга келишишга айтилади. Ҳудна деб бўлиб турган жанг ёки ихтилофларни келишилган муддатга кечиктиришга айтилади. Уларни бошлиқ ўзи эътиборга олинадиган баъзи сабабларга кўра бекор қилмай туриб ҳеч ким доирадан чиқиб душманга мустақил равишда тажовуз қила олмайди. Бундай амал - аҳдни паймол қилиш ҳисобланади. (таржимондан).

қилиб ташланг (яъни, ўрталарингиздаги аҳд-паймон тугаганини ҳар икки тараф ҳам билсин)»

﴿وَأَذِّنْ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ النوبة:

۳

«Ва (ушбу) Оллоҳ ва Унинг пайғамбари томонидан одамларга катта ҳаж кунда (яъни қурбон ҳайити кунда) Оллоҳ ва унинг пайғамбари мушриклардан безор эканлигини билдиришдир»

Яна Қуръони Карим кофирлардан, уларнинг ҳийлаю найрангларидан озод бўлиш, ва уларнинг қулай фурсатларни қўлдан бой бермасликларидан огоҳ бўлишга буюрди:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ﴾ النساء: ۷۱

«Эй мўминлар, душмандан эҳтиёт чораларингизни кўринглар»

﴿وَلِيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ﴾ النساء

۱۰۲

«Улар ҳам эҳтиёт чораларини кўриб, қуролланиб олсинлар. Кофирлар сизлар қурол-яроғ ва асбоб-анжомларингиздан ғафлатда бўлган пайтингизда устингизга бирданига ҳамла қилишни истайдилар.»

Ва бошқа оятлар...

Аммо ички сиёсатга келсак, унинг масаласи жамиятда тинчлик ва хотиржамликни бунёд

қилиш, зулмларни кўтариш ва ҳар бир ҳақ эгасини ҳаққини адо қилиш атрофида айланади.

Ички сиёсат олтита асосий негиз атрофида айланади.

1. Дин. Шариат буни қўриқлаб келган. Шунинг учун Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- "Ким динини ўзгартирса уни ўлдириг"⁽¹⁾ деб марҳамат қилдилар. Бу ерда динни ўзгартириб уни зоеъ қиладиганларга қаттиқ танбеҳ бор.
2. Нафс-жон, шариат буни ҳимоя қилиб бизларга Қуръони Каримда қасосни келтирди:

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ﴾ البقرة: ۱۷۹

«Сизлар учун қасосда ҳаёт бор, эй аҳли донишлар!»

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ البقرة: ۱۷۸

«(Эй мўминлар) сизларга ўлдирилган кишилар учун қасос олиш фарз қилинди»

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطٰنًا﴾ الإسراء: ۳۳

«Кимки мазлум бўлган ҳолида (яъни, ноҳақ) ўлдирилса, биз унинг эгаси — вориси учун (қасос олишга) салтанат-ҳуқуқ бергандирмиз»

(1) Бу ҳадисни имом Бухорий ибн Аббосдан ривоят қилиб ўзларининг жиҳод китобларида, "Оллоҳнинг азоби билан азобланмайди" деган бобда ривоят қиладилар.

3. Ақл. Қуръони Карим ақлни муҳофаза қилиб келди. Оллоҳ таоло айтадики:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَأَجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ

تَقْلِحُونَ ﴿۹۰﴾ للمائدة:

«Эй мўминлар, ароқ (маст қиладиган ичкилик ичиш), қимор (ўйнаш), бутлар (яъни уларга сиғиниш) ва чўплар (яъни чўплар билан фолбинлик қилиш) шайтон амалидан бўлган ҳаром ишдир. Булардан четланинг, шоядки нажот тосангиз»

Ҳадиси шарифда келадики: **"Ҳар бир маст қилгувчи ичимлик ҳаромдир, кўпи маст қиладиган нарсани ози ҳам ҳаром"**⁽¹⁾. Ақлларни муҳофаза қилиб сақлаш учун ароқ ичувчи кишига жазо фарз қилинди.

4. Насаб. Насабни муҳофаза қилишлик учун Оллоҳ таоло зинога жазони машруъ қилди:

﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾ النور: ۲

«Зинокор аёл ва зинокор эркак — улардан ҳар бирини юз даррадан уринглар.»

5. Номус. Бун муҳофаза қилиш учун Оллоҳ таоло шариатда номусга тухмат қилувчиларга жазо тайинлади.

(1) Ҳадисни ушбу лафз билан Имоми Ибн Можа "ал-Ашриба" – ичимликлар китоби, "кўпи маст қиладиган нарсани ози ҳам ҳаром" деган бобда ривоят қилганлар. Ҳадиснинг биринчи (Ҳар бир маст қилгувчи ичимлик ҳаромдир) деган қисми Абу Мусо ал-Ашъарийдан ривоят қилинган муттафақун алайҳи ҳадисдир.

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شَهَادَةٍ فَاجْلِدُوهُنَّ مِائَتًا وَهُنَّ مُتَّكِئَاتٌ عَلَى الْكُرْسِيِّ جَلَدًا﴾ النور: ٤

«Покиза аёлларни (зинокор) деб бадном қилиб, сўнгра (бу даъволарига) тўртта гувоҳ келтира олмаган кимсалар(ни) уларни саксон дарра уринглар ва ҳеч қачон уларнинг гувоҳликларини қабул қилманглар!»

6. Мулк. Мулкнинг ҳимоясида - уни муҳофаза қилишда Оллоҳ таоло ўғрининг қўлини кесишни қонунқилди.

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا تَكْلَافًا مِنَ اللَّهِ﴾ المائدة: ٣٨

«Ўғри эркакни ҳам, ўғри аёлни ҳам қилмишларига жазо бўлсин учун, Оллоҳ томонидан азоб бўлсин учун қўлларини кесинглар!»

Кўриниб турибдики албатта Қуръони Каримга эргашиш, жамиятнинг барча ички ва ташқи ислоҳатларини ўз зиммасига олади.

Саккизинчи масала

Кофирларнинг мусулмонлардан ғолиблиги.

Саҳобалар Росулulloҳ -саллоллоҳу алайҳи ва саллам- уларнинг ёнларида бўла туриб ушбу масалани жумбоқ санадилар. Шунда Оллоҳ таоло бу масалага ўзининг китобида осмон ечимини тушуриб, ушбу жумбоқни ҳал қилди. Бу масала мусулмонларнинг бошларига "Уҳуд" жангида мусибат тушиб, мусибатнинг моҳиятига ета олмаганларида номоён бўлади. Улар: "- Қандай қилиб кофирлар биздан устун келиб устимиздан ғалаба қозонади, биз ҳақиқат томонида бўлсак, улар ботил устида бўлсалар?" –деб ҳайрон бўлдилар. Шунда Оллоҳ таоло ўзининг ушбу сўзини нозил қилди:

﴿أَوَلَمَّا أَصَبْتَكُمْ مُصِيبَةً قَدِ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ إِنَّ هَذَا أَقْلٌ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ﴾

عمران: ١٦٥

«(Эй мўминлар), агар сизларга (Уҳудда душман томонидан) бир мусибат етса — ҳолбуки, сизлар (Бадр жангида) унга икки баробар мусибат етказган эдингиз — Бу бало қайдан келди? — дейсизми?! (Эй Муҳаммад), уларга: «Бу мусибат — мағлубият ўз қилмишларингиздан», деб айтинг!»

Оллоҳ таолонинг **"ўз қилмишларингиздан"** деган сўзининг айнан ўзига ушбу оят ёруғлик киритади:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ ۗ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ
 وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّا بَعَدَ مَا أَرْسَلَكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۖ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ
 الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۖ ثُمَّ صَرَّفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ﴾ آل عمران: ١٥٢

«Оллоҳ ўз ваъдасининг устидан чиқди — сизлар Унинг изни билан кофирларни қира бошладингиз. То сусткашлик қилиб, (пайғамбар алайҳис-саломнинг) амру фармонлари борасида талашиб-тортишган ва Оллоҳ сизлар яхши кўрган нарсани (яъни ғалабани) кўзингизга кўрсатиб қўйганидан кейин пайғамбарнинг амридан бош тортган пайтингизгача (бу устунликларингиз давом этди). Орангизда дунё истаган кишилар ҳам, охират истаган кишилар ҳам бор эди. Сўнгга сизларни имтиҳон қилиш учун уларнинг (устидан ғалаба қилиш ўрнига мағлубият томонга) буриб юборди».

Ушбу осмондан тушган фатво баён қилишича, уларнинг устларидан кофирларнинг ғолиб келишига сабаб уларнинг қилмишлари бўлган. У ҳам бўлса ўзаро бир нарсага келиша олмаганлари, баъзиларининг Росулulloҳ - саллоллоҳу алайҳи ва саллам- амрларига хилоф қилишлари, дунё рағбатида бўлганларидир. Кофирлар мусулмонларнинг орқаларидан ҳужум қилиб қолмаслиги учун тоғ устига қўйилган мерганлар жанг бошида мушриклар енгилар бошлаганида ўлжани тамаъ қилдилар. Дунёдан уларга етадиган матони деб, Росулulloҳ -

саллоллоху алайҳи ва саллам-нинг буйруқларига
хилоф қилдилар⁽¹⁾.

(1) Шу маънодаги ҳадис Имом Бухорийнинг саҳиҳларида Баро ибн
Аъзидан ривоят қилинган 4\26.

Тўққизинчи масала Мусулмонларнинг заифлиги

Барча соҳада мусулмонларнинг кофирларга баслашолмаслиги. Оллоҳ таоло ўзининг Қуръонида бу масаланинг ечимни баён қилиб берди. Агар бандаларининг қалбларида кўзланган даражада ихлос бор бўлса, ана ўша ихлос натижасида улар ўзларидан устун бўлганларни енга олардилар. Қуйидаги оятда Оллоҳ таоло "Байъат ар-Ризвон" аҳлида рисоладагидай ихлосни кўрганлигига ишора қилади:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ الفتح: ١٨

(Эй Муҳаммад), дарҳақиқат Оллоҳ мўминлардан — улар дарахт остида сизга байъат қилаётган вақтларида — рози бўлди. Бас, У зот уларнинг дилларидаги нарса (садоқат ва вафо)ни билиб, уларга сакинат – ором туширди.

Айнан ўша ихлослари эвазига уларни қодир бўлмаган нарсаларига қодир қилиб қўйганини баён қилди:

﴿وَأُخْرَى لَمْ نَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا﴾ الفتح: ٢١

Яна бошқа сизлар ҳали-ҳануз қодир бўлмаган (ўлжа)лар ҳам борки, Оллоҳ уларни (сизларнинг ўлжаларингиз эканини Ўз илми илоҳийси билан) иҳота қилиб олгандир.

Оятда очиқ бир суратда уларнинг қудратлари

бу тоифага етмаслигини англатиб, Оллоҳ таоло ўзи буни яхши билган ҳолда уларни бунга қодир қилиб, кофирларни мўмин бандаларига ихлослари сабабли ўлжа қилиб берди. Шунинг учун кофирлар мўминларнинг устидан Оллоҳ таолонинг қуйидаги каломида:

﴿إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَنَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا﴾ الأحزاب

۱۱ - ۱۰

Ўшанда улар сизларнинг юқори томонингиздан ҳам, сизлардан қуйироқ томондан ҳам (бостириб) келган эдилар. Ўшанда кўзлар тиниб, юраклар бўғизларга тиқилиб қолган ва сизлар Оллоҳ ҳақида (турли) гумонлар қила бошлаган эдинглар. Ана ўша жойда мўминлар (яна бир бор) имтиҳон қилиндилар ва (бу даҳшатдан) қаттиқ ларзага тушдилар.

деб зикр қилинган ҳарбий қамални қилган пайтларида, мусулмонлар учун бундай изтиробнинг ягона ечими фақатгина Оллоҳга ихлос қилиш ва унга бўлган иймоннинг таъсири бўлди. Оллоҳ таоло айтади:

﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ. وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ. وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَسَلِيمًا﴾ الأحزاب: ۲۲

Мўминлар у фирқаларни кўрган вақтларида: “Бу Оллоҳ ва пайғамбари

бизларга ваъда қилган нарсадир (яъни имтиҳондир). Оллоҳ ва пайғамбарининг сўзи ростдир”, дедилар ва (устиларига бостириб келаётган фирқаларнинг сон-саноксизлиги) уларнинг (Оллоҳга бўлган) иймон ва итоатларини янада зиёда қилди, холос.

Ана ўша ихлоснинг самараси Оллоҳ таоло ўзининг каломида зикр қилган мана бу нарса бўлди:

﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْفِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَّوْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٢٧﴾﴾

الأحزاب: ٢٥ - ٢٧

Оллоҳ кофирларни (яъни фирқаларни) хафа ҳолларида қайтарди. Улар бирон яхшилик фойдага эришмадилар. Оллоҳ мўминларга жанг тўғрисида кифоя қилди (яъни осмондан шамол ва фаришталар юбориб, мўминларни жангсиз ғолиб қилди). Оллоҳ кучли, қудратли бўлган зотдир. У (фирқаларга) ёрдам берган, аҳли китобдан иборат бўлган кимсаларни (Оллоҳ) ўз қалъаларидан туширди ва дилларига қўрқинч солди. (Энди) сизлар (улардан) бир гуруҳни ўлдирурсизлар, бир гуруҳни асир олурсизлар. Ва сизларни уларнинг ерларига, ҳовли-жойларига, молу мулкларига ва (ҳали) сизларнинг оёқларингиз етмаган ерларга ворис қилди. Оллоҳ ҳар

нарсага қодир бўлган зотдир.

Оллоҳ таоло мўминларга нусрат қилиб юборган нарса (фаришталар ва шамол) уларнинг ҳаёлларига ҳам келмаган эди:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِم رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ

تَرَوْهَا ۗ ﴿٩﴾ الأحزاب: ٩

Эй мўминлар, сизларга (қарши турли фирқалардан иборат) қўшинлар келган пайтида, Биз уларнинг устига шамол ва сизлар кўрмаган қўшинларни (яъни фаришталарни) юборганимизни —Оллоҳнинг сизларга берган неъматини эсланглар!

Шу тарзда Оллоҳ таолога иймон келтириб унга маҳкам тармашган кичкина тоифа кофир бўлган катта бир жамоатни енгиши - Ислом динининг ҳақлигига далил бўлди:

﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰكِرِيْنَ ۗ ﴿٢٤٩﴾ البقرة: ٢٤٩

«Қанчадан-қанча кичкина гуруҳлар Оллоҳнинг изни билан катта гуруҳлар устидан ғалаба қилган. Оллоҳ сабр қилгувчилар билан биргадир»

Шунинг учун Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло Ислом динининг ҳақиқий дин эканлигига Бадр жангини далил қилиб, уни "мўжиза", "баййина" ва "фурқон" деб номлади.

﴿قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الَّتِي قَاتَا فِئَةٌ تَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرَى كَافِرَةٌ ۗ ﴿٢٥٠﴾

(Эй яхудийлар), **сизлар учун бири Оллоҳ йўлида жанг қилган, иккинчиси кофир бўлган икки гуруҳ орасидаги тўқнашувда ибратли ҳодиса бўлган эди.**

﴿إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ﴾ الأنفال: ۴۱

Агар Оллоҳга ва (ҳақ билан ноҳақнинг) ажралиш-кунуда — икки жамоа тўқнашган кунда, бандамиз (Муҳаммадга) нозил қилганимиз (оятлар ва фаришталардан иборат) нарсага иймон келтиргувчи бўлсангизлар.

﴿لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيْنِنَا﴾ الأنفال: ۴۲

Оллоҳ ҳалок бўлгувчилар (яъни, кофирлик йўлини тутгувчилар) очиқ ҳужжат билан (яъни, Оллоҳнинг мўъжизасига гувоҳ бўлган ҳолларида) ҳалок бўлсинлар, учун (Сизларни тўқнаштириб қўйган).

Олимларнинг фикрича мана юқорида келтирган оятларнинг ҳар бири Бадр жанги ҳақидадир.

Шубҳасиз заиф, сони кам мўмин тоифанинг сони катта, кучли кофир фирқага ғолиб келиши бу тоифанинг ҳақ устида эканлигига, Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло ўзи уларга мадад берганига далил бўлади. Бу ҳақда Оллоҳ таоло айтадики:

﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ﴾ آل عمران: ۱۲۳

Ахир Оллоҳ Бадр жангида кучсиз бўлсангиз-да, сизларни ғолиб қилди-ку.

﴿إِذْ يُوحَىٰ رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ

كَفَرُوا الرُّعْبَ﴾ الأنفال: ١٢

(Эй Муҳаммад), ўшанда Парвардигорингиз фаришталарга: «Албатта, Мен сизлар билан биргаман, бас, сизлар иймон келтирган зотларнинг (ғалаба қозонишларига бўлган ишончларини) маҳкамланглар! Мен кофир бўлган кимсаларнинг дилларига қўрқув солажакман.

Оллоҳ таоло уларга нусратни ваъда қилган мўминларнинг сифатларини баён қилиб, уларни бошқалардан афзаллигини билдирди:

﴿وَلْيَنْصُرَكَ اللَّهُ مَنِ يَنْصُرُهُ إِنَّا لِلَّهِ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ الحج: ٤٠

Албатта Оллоҳ Ўзига (яъни динига) ёрдам берадиган зотларни ғолиб қилур. Шубҳасиз Оллоҳ кучли, қудратлидир.

Уларни бошқалардан афзал бўлган сифатларини зикр қилиб:

﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ

وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ عَلِيمٌ﴾ الحج: ٤١

Уларни (яъни мусулмонларни) агар Биз ер юзига ғолиб қилсак – улар намозни тўқис адо этадилар, закотни (ҳақдорларга) ато этадилар, яхшиликка буюрадилар,

ёмонликдан қайтарадилар. (Барча) ишларнинг оқибати Оллоҳнинг (измидадир).

Биз уни ҳарбий қамалга ечим сифатида зикр қилиб ўтган нарсани Оллоҳ таоло "Мунофиқун" сурасида иқтисодий қамалга ҳам ечим эканлигига ишора қилди. Масалан:

﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَيْنَا مِّنْ عِندِ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا﴾ المائتون: ٧

Улар (ўзларининг тобеъларига): Оллоҳнинг пайғамбари ҳузуридаги кишиларга инфоқ-эҳсон қилманглар, токи улар тарқалиб кетсинлар», дейдиган кимсалардир.

Мунофиқлар мусулмонларга оятда айтилган ишни қилишлари иқтисодий қамалнинг ўзидир. Оллоҳ таоло бу қамалнинг давоси ўзига қаттиқ иймон келтириш ва унга –субҳанаҳу ва таоло-ҳақиқий суратда юзланиш эканлигига ушбу сўзида ишора қилди:

﴿وَاللَّهُ خَرَّابِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ﴾ المائتون: ٧

Ҳолбуки осмонлар ва ер хазиналари ёлғиз Оллоҳникидир. Лекин мунофиқлар (буни) англамаслар.

Чунки унинг қўлида еру осмонларнинг хазиналари бўлган зот, ўзига илтижо қилувчи, итоатли бандаларини зоеъ қилмайди.

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِن حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۗ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ

حَسْبُهُ ﴿٢﴾ الطلاق: ٢ - ٣

Ким Оллоҳдан қўрқса У зот унинг учун (барча ғам-кулфатлардан) чиқар йўлни (пайдо) қилур. Ва уни ўзи ўйламаган томондан ризқлантирур. Ким Оллоҳга таваккул қилса, бас, (Оллоҳнинг) Ўзи унга етарлидир.

Буни мана бу оятда ҳам баён қилди:

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۖ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ: التوبة: ٢٨﴾

Агар сизлар камбағалликдан қўрқсангизлар, (билингки) яқинда (Оллоҳ) хоҳласа, Ўз фазлу карами билан сизларни бой-бадавлат қилажак

Ўнинчи масала

Қалблар ўртасидаги ихтилоф масаласи.

Оллоҳ субҳанаҳу ва таоло "Ҳашр" сурасида бунга сабаб ақлнинг йўқлиги эканини ўзининг мана бу сўзи билан ифодалади:

﴿تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى﴾ الحشر: ١٤

Уларни бир деб ҳисоблайсиз-у, (аммо) диллари хилма-хилдир.

-деб бунинг сабабини эса ўзиниг мана бу сўзида баён қилди:

﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾ الحشر: ١٤

Бунга сабаб, уларнинг ақлсиз қавм эканликларидир.

Ақл заифлигининг давоси уни ваҳй нури билан ёритишдир. Чунки ваҳй ақллар ундан ожиз қоладиган солиҳ йўлга бошлайди. Оллоҳ таоло айтадики:

﴿أَوْ مِنْ كَانَ مِيتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ

لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا﴾ الأنعام: ١٢٢

Аввал ўлик (кофир) бўлган, сўнгра биз уни (динга ҳидоят қилиш билан) тирилтириб, унга одамлар орасида ўзи билан бирга олиб юрадиган нурни (иймонни) бериб қўйган кишимиз — зулматларда қолиб кетган ва ундан ҳеч чиқувчи бўлмаган кимсага ўхшайдими?!

Ушбу ояти каримада, ўлик киши⁽¹⁾ иймон нури билан тирилишини ва унга иймон нури у юрадиган йўлни ёритишини баён қилмоқда. Оллоҳ таоло айтадики:

﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ البقرة: ٢٥٧

Оллоҳ мўминларнинг дўстидир. Уларни қоронғу зулматлардан ёруғлик — нурга чиқаради.

Бошқа оятда:

﴿أَمَّن يَمِشُ مِكْبَأً عَلَىٰ وَجْهِهِ ۖ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمِشُ سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ الملك: ٢٢

Ахир юз тубан (яъни оёғининг остидан ўзга ёққа қарамасдан) юрадиган кимса Ҳақ йўлни топгувчироқми ёки қадди рост ҳолида Тўғри Йўлда юрадиган кишими?!

ва бошқалар...

Қисқача қилиб айтганда инсонларнинг ҳаёт қонунидаги асосий манфаатлари уч турдан иборат.

Биринчи: Зарарларни бартараф қилиш. Бу усул олимлари наздида "зарурийёт"-заруратлар деб аталади. Хулосаси айтиб ўтганимиздек олти нарса, дин, нафс-жон, ақл, насаб, номус ва мулкдан зарарларни четлатишдан иборат.

Иккинчи: Манфаатларни жалб қилиш. Бу усул

(1) Ўлик деб иймонсиз кишига ва тирик деб иймонлик кишига айтилмоқда. Чунки Оллоҳ бизни иймон нури билан тирилтирди. Қуфрнинг зулмати билан ўлиқдан баттар қилмади. *Таржимон.*

олимлари наздида "ҳожийёт" -ҳожатлар деб номланади. Савдо-сотиқ, ижара –бунга киради дейдиганларнинг фикрича- ва жамиятда кишилар орасида умумий равишда олди-берди бўладиган барча манфаатлар шариат доирасида мана шу қисмнинг остига дохил бўлади.

Учинчи: Олий ахлоқларни касб этиш, усул олимлари наздида "таҳсинот" деб аталадиган энг яхши урф-одатларга эргашиш. Соқол қўйиш, мўйлабни қисқартириш... ва ҳоказолар каби фитрий хислатлар, бу қисм жумласидандир. Яна бу қисмга жирканч нарсаларни ҳаром деб билиш, қариндошлар ва фақирларга нафақа қилишга ўхшаган амаллар ҳам киради. Ушбу манфаатларнинг барчасини равон ва ҳақим йўл билан муҳофаза қилишда Ислому диничалик муҳофаза қилган йўналиш йўқ.

﴿الرَّكْنُ أَهْمُكُمْ أَيْنَهُمْ ثُمَّ فَضَّلَتْ مِنْ لَدُنِّ حَكِيمٍ خَيْرٍ﴾ هود: ۱

Алиф, Лом, Ро. (Ушбу Китоб) сизлар фақат Оллоҳагина ибодат қилишингиз учун, ҳикмат соҳиби ва (ҳамма нарсадан) хабардор зот — Оллоҳ томонидан оятлари бузилмайдиган мустаҳкам ва муфассал қилинган бир Китобдир.

Оллоҳдан пайғамбаримиз Муҳаммад - саллоллоҳу алайҳи ва саллам-га саловат ва у кишининг асҳобларининг барчасига салому дурудлар йўллашини тилаб қоламиз.

